

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

Roulerende dominees

Jezus' stamboom

Als je ziek bent...

**Liturgie en eredienst
anno 2013**

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Bram Beute, drs. Janneke Burger- Niemeijer,
drs. Peter Hommes, drs. Erik Koning,
dr. Hans Schaeffer.

Brede redactie kernredactie plus dr. Erik de Boer,
dr. Ad de Bruijne, Jan Westert

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie, Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat met (abonnementen)administratie te maken heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie | www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-
Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

GOD HOUDT VAN MENSEN

TEKST: HELEEN SYTSMA-VAN LOO, EINDREDACTEUR ///

De documentaire *Houdt God van vrouwen?* van Emile Rouveroy zoomt in op Hilligje Kok – Bisschop, een oudere vrouw die lid is van de Oud-Gereformeerde Gemeente te Staphorst-Rouveen. Hilligje worstelt met de rol van vrouwen in haar kerk en in de SGP. Maar eigenlijk met meer: naast het vrouwenstandpunt komen nog twee andere onderwerpen aan bod, namelijk kerkelijke verdeeldheid en homoseksualiteit. Een titel die daarom beter past bij de documentaire is *God houdt van mensen*. Hilligje zegt dat ook geregeld met zoveel woorden tegen mensen met wie ze in gesprek is over een van de drie genoemde onderwerpen.

Hilligjes zoon Willem is onlangs met een man getrouwd. Hilligje kon het niet met haar geweten verantwoorden om bij de huwelijksluiting aanwezig te zijn. In een gesprek met Willem ongeveer halverwege de documentaire zit het moment dat mij het meest raakte. Willem en Hilligje zijn verontwaardigd over mensen die veel te goed weten hoe het zit ('gewoon bidden, en dan zal hij het moeilijk hebben, maar dan kán hij het afleren'). Hilligje vertelt hoe ze iemand in haar omgeving eens in dit soort bewoordingen hoorde mopperen op de regering: "t Is toch erg

hè, die regering – die komt maar op voor homo's, het is toch verschrikkelijk, het dwaalt helemaal af in het land.'

'Dan denk ik,' zegt Hilligje, 'heb je wel eens ooit met die homo gepraat?'

Die spiegel houdt Hilligje mij ineens voor: heb jij voordat je je oordeel klaar had 'wel eens ooit' met een homo gepraat? Of voordat je je mening had gevormd een vrouw gesproken die worstelt met hoe ze haar gaven mag inzetten in de gemeente? Ben je met christenen uit andere kerken het gesprek aangegaan over Jezus, de gekruisigde?
God houdt namelijk van mensen.

**Over twee weken verschijnt D.V.
de extra dikke gezamenlijke Special
met Opbouw. Extra nummers bestellen kan
via administratie@dereformatie.nl.**

IN DIT NUMMER

28

SAMEN WERKEN AAN DE EREDIENST

Tot een jaar of wat geleden had de predikant van het begin tot het einde van de dienst de touwtjes in handen. Kom daar nu nog eens om; het lijkt soms meer op: u vraagt, wij draaien. We vroegen aan een aantal predikanten hoe zij daarmee omgaan.

34

NAAR DE KERK, MAAR ANDERS

In het nadenken over liturgie en erediensten is het volgens Bas Luiten van wezenlijk belang om principieel onderscheid te maken tussen de morgen- en de middagdienst: 'De ochtenddienst is een viering, 's middags komen de verbreding en verdieping.'

38

LITURGISCHE ONTWIKKELINGEN IN BENIN

Ook in de ERCB, de gereformeerde kerk in Benin, doen zich allerlei liturgische ontwikkelingen voor. Ds. Théophile Djodjouwin is er dankbaar voor. Hij vertelt in een interview wat er in de afgelopen jaren is veranderd en waarom.

EN VERDER

33 COLUMN ROULERENDE DOMINEES /// 33 WWW.DEREFORMATIE.NL /// 42 BIJBELTAAL PROFIEL

VAN EEN CHRISTEN /// 44 WANDELEN MET GOD ALS JE ZIEK BENT... /// 46 JEZUS' STAMBOOM ///

48 NIEUWS EN PERSBERICHTEN

Samen werken aan de eredienst

TEKST: HELEEN SYTSMA-VAN LOO, NEERLANDICUS EN EINDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Tot een jaar of tien, vijftien geleden was de predikant vanaf de mededelingen van de kerkenraad aan het begin van de dienst tot en met de zegen aan het einde de enige die in de eredienst actief het woord voerde. De enige andere persoon die kleur gaf aan de eredienst was de organist. Bovendien was er voorafgaand aan de dienst nauwelijks sprake van overleg over tekst- en liedkeuze.

Kom daar nu nog eens om. Wie als gastpredikant voorgaat in een andere gemeente, krijgt soms een waslijst aan plaatselijke afspraken of, als het meezit, wensen voorgelegd, naast een reeks mailadressen van mensen die op de hoogte gesteld dienen te worden van hoe de betreffende dienst eruit gaat zien. U vraagt, wij draaien...

Veel meer mensen dan alleen de predikant hebben dus een vinger in de pap bij de invulling van de erediensten. Mede daardoor is er ook een grotere variatie ontstaan in de inrichting ervan. Waar de ene gemeente vrijwel alleen maar psalmen zingt bij orgelbegeleiding, kiest een andere gemeente vooral

voor eigentijdse liederen met begeleiding door een band, om maar even twee uitersten te noemen; vaak wordt er

gekozen voor een mix van van alles en nog wat.

Naar analogie van een uitspraak in de troonrede zou je kunnen zeggen: we zijn van verzorgingsdiensten overgegaan op participatiediensten. Wat je hier verder ook van vindt,

de eenheid die de vrijgemaakte kerken voorheen typeerde, is daarmee voorbij. We maakten een rondgang langs een aantal predikanten en vroegen hun hoe ze een dienst voorbereiden en welke visie op de eredienst en op de liturgie daaraan ten grondslag ligt. We begonnen met de vraag: wat is een eredienst eigenlijk?

*'We zijn van
verzorgingsdiensten
overgegaan op
participatiediensten'*

Vieren/leren 'In de eredienst sluit God ons opnieuw in zijn armen; het heil wordt verkondigd en we vieren de verbondenheid met God.' Met deze omschrijving typeert ds. Rob Vreugdenhil uit Lelystad de erediensten. Anderen gebruiken omschrijvingen als thuiskomen bij de Vader, een familiereünie, viering van het heil en ontmoeting tussen God en mensen. 'We komen bij God met alles wat we hebben meegemaakt, voelen, weten, niet weten, missen, enzovoort,' schrijft ds. Bram Beute, parttime predikant in Nunspeet. 'In de ontmoeting met Hem in gebed, lied, Woord en sacrament straalt er nieuw licht over ons leven.'

Onder de ondervraagde predikanten leeft duidelijk de wens om ochtend- en middagdienst qua karakter te onderscheiden. In de ochtenddienst zou het

vieren meer centraal moeten staan, in de middagdienst het leren, maar in de praktijk komt dat verschil nog niet overal even goed uit de verf. In Emmen gaat dat dit jaar heel goed. Ds. Jan Haveman: 'Er is bij ons een duidelijk verschil tussen 's morgens en 's middags. Een keer in de maand is er 's middags een Kom-in-de-kerk-dienst, afgestemd op een richtgroep maar nadrukkelijk wel voor de hele gemeente, waarin een actueel onderwerp laagdrempelig aan de orde wordt gesteld. En een keer in de maand is er een Leer-van-de-kerk-dienst, waarin een aspect van de gereformeerde leer centraal staat. Daarbij is er ook ruimte voor interactie.'

Samenwerking Bij de voorbereiding van de diensten zijn tegenwoordig zoals gezegd meer mensen dan alleen de predikant betrokken. Is dat wenselijk en hoe werkt dat in de praktijk? 'Samenwerking, samen bezig zijn en oog voor elkaar hebben verrijkt op allerlei manieren,' schrijft ds. Henk Bondt uit Leek, 'het doet recht aan de veelheid van gaven die er zijn en is gelijk ook een oefening in samen-leven.' Ook ds. Jaap van den Bos uit Hengelo vindt samenwerking van wezenlijk belang: 'De kerkdienst is iets van de hele gemeente, een gezamenlijke viering van het heil.' Ds. Dirk Jan van Diggele is predikant in Middelharnis en Barendrecht-Pernis-Albrandswaard. Hij schrijft: 'Hoe meer gemeenteleden, ook in de voorbereiding, actief betrokken worden bij de erediensten, hoe beter.' Samenwerking is mooi, maar iemand moet knopen doorhakken. 'Die samenwerking mag zo breed mogelijk zijn,' schrijft een van de predikanten, 'met

één maar: ik wil als voorganger vrij zijn om de tekst uit te leggen zoals ik denk dat God door deze tekst spreekt. Als van tevoren wordt afgesproken: dit is het thema, dit is de tekst, zeg daar maar dit of dat over, dan gaat me dat te ver.' Het mooie van de samenwerking noemt hij dat daarin zichtbaar wordt dat de samenwerking iets is van heel de gemeente, met als kanttekening dat in de praktijk bepaalde mensen altijd en graag meedoen en andere nooit.

Ds. Lucas van der Veen uit Gorinchem doet zijn best om de verantwoordelijkheid voor de liturgie te delen met gemeenteleden, en soms gaat dat best goed. Maar hij moet toegeven dat hij het wel fijn vindt om de touwtjes in handen te hebben. Soms kiezen gemeenteleden voor hun favoriete liederen en missen ze de gevoeligheid voor de plek van een lied in de eredienst.

Vaak probeert hij dan de aangeleverde liederen zo te schikken dat hij er zelf ook mee leven kan.

Sturing Ds. Harrie de Hullu uit Ommen-West is het daar eigenlijk wel mee eens. Hij vindt het wel fijn om samen met anderen aan de liturgie te werken, maar het kost soms veel tijd. Incidenteel doen zich daarbij botsingen voor die hij als onprettig ervaart. Samenwerking in de liturgie vraagt om duidelijke leiding; een dienst waarin iedereen 'zijn ding doet', waarin geen samenhang en lijn te ontdekken valt, beantwoordt niet aan zijn doel. Henk Bondt somt een aantal tegenstellingen op – omwille van de helderheid van de probleemstelling een beetje zwart-wit – waarin je als liturg zult moeten sturen en waarop je dus een visie zult moeten ontwikkelen.

- Kwaliteit versus goodwill/enthousiasme: kan de vakmusicus optreden naast de dwarsfluitspelende scholier?

God indirect loven

Jaap van den Bos (Hengelo) vraagt bij het invullen van de enquête aandacht voor wat hij noemt 'het indirect loven van God', een categorie lofprijzing die in zijn ogen ten onrechte weinig aandacht krijgt. Hij geeft er zelf een voorbeeld van uit de praktijk van zijn predikantschap:

'Uit pastorale overweging werd aan een van de avondmaalstafels, waaraan een ouder echtpaar, zat gezongen uit de oude psalmberijming. Ik vond dat maar niks. Wie begreep die oude taal nog? Toch heb ik gekozen uit die oude psalmberijming en tot mijn grote verrassing en beschaming vond ik het prachtig. Niet alleen de betreffende oudere broeder en zuster maar veel andere avondmaalsgangers zongen alle opgegeven coupletten uit het hoofd en vanuit heel hun wezen mee. Dat maakte zoveel indruk op mij dat ik op "hun" lofzang vol dank God kon eren én meezingen.'

Anders gezegd: een lied dat jou niet past, kan voor een ander de perfecte muziek en taal zijn om God te eren. Ook daar kun je van genieten en God dankbaar voor zijn. God geniet ervan als een oudere omwille van de jeugd uit volle borst meezingt met een Opwekkingslied dat hij zelf nooit gekozen zou hebben, en als jongeren omwille van de ouderen van harte meezingen als er psalmen worden opgegeven.

- Verdere scholing versus vrijwilligheid: hoe spreek je met elkaar over groei, over afwisseling in de uitvoeringspraktijk? Wat mag je verlangen als mensen aan hun plafond zitten?
- Inzetbaarheid versus continuïteit: hoe kun je roeien met de riemen die je hebt – een band die repertoire moet opbouwen, een organist/pianist die voorbereidingstijd nodig heeft, een gitarist die niet altijd beschikbaar is?
- Dienstbaarheid versus jezelf profileren als musicus: dient je (orgel/piano/gitaar)spel ter ondersteuning van de gemeentezang of leef je je uit als musicus? Sluit het een het ander uit?
- Geest versus orde: de Geest bedient zich zowel van spontaniteit, variatie en uitbundigheid als van regels, kaders en gedegen voorbereiding, terwijl wij ze vaak tegen elkaar uitspelen. Hoe maak je ruimte voor beide in de begeleiding van wat voor liederen dan ook?

- Toegankelijke woordkeuze versus doorleefde taal: hoe zorg je bij de liedkeuze voor een goede balans, waarbij pubers en ouderen allebei niet afhaken?

Kaders Naast het ‘zoveel hoofden, zoveel zinnen’ waar predikanten in de gezamenlijke voorbereiding van de liturgie soms tegenaan lopen en in moeten sturen, zijn er natuurlijk ook nog de afgesproken kaders waarbinnen zij zich dienen te bewegen: de aanbevolen orden van dienst, het gebruik van formulieren bij bijvoorbeeld sacramentsbediening en huwelijksbevestiging en de keuze voor door de synode vrijgegeven liederen. Hoe gaan de ondervraagde predikanten met die kaders om? ‘Ik houd me aan de geest, niet aan de

letter,’ schrijft ds. Jeroen Sytsma uit Middelburg, en veel van de andere predikanten doen hetzelfde. Formulieren worden nog wel door veel predikanten gebruikt, soms creatief, door ze gedeeltelijk te lezen of te parafraseren. Een enkeling laat het lezen van de formulieren incidenteel achterwege of vervangt het bijvoorbeeld door een onderwijzend

lied. Concreet noemt Jeroen Sytsma het laten zingen van het dooplied van Sela (zie kader) in plaats van het doopformulier. Wat betreft de wetslezing in de morgendienst wordt er heel veel gevarieerd. ‘De wet wordt niet wekelijks gelezen maar er is

ruimte voor de liturg om aan een “wetsmoment” in de dienst zelf invulling te geven,’ aldus Jaap van den Bos. ‘Dit kan gebeuren aan de hand van Exodus

‘De gemeente is

een gezin waarin

liefhebbers van Frans

Bauer naast liefhebbers

van Handel zitten’

In de eredienst sluit God ons opnieuw in zijn armen; het heil wordt verkondigd en we vieren de verbondenheid met God ///

20 of Deuteronomium 5 of een bewerkking daarvan, een nieuwtestamentisch gedeelte of middels verwerking van de wet in het gebed.'

Ds. F.G. aan het Rot uit Axel vindt het merkwaardig dat de afgesproken kaders niet altijd en overal gehandhaafd worden. 'Hebben we nog wel weet van en respect voor kerkelijke afspraken op het terrein van de liturgie?' vraagt hij zich af. 'Veel predikanten doen sinds Zuidhorn en Ommen (synodes respectievelijk tien en twintig jaar geleden, die de kaders hebben verruimd) wat goed is in hun eigen ogen.' Hij leest in principe elke zondag de wet uit Exodus 20 of Deuteronomium 5, en is bekend met de index van vrijgegeven liederen. Om inhoudelijke redenen wijkt hij daar incidenteel van af. Ook Dirk Jan van Diggele beweegt zich binnen de aangegeven kaders, maar brengt af en toe wat variatie aan in de versie van de Tien Woorden die hij leest, net als ds. Zweitse van Hijum uit Zevenbergen, die als toelichting daarbij schrijft: 'Ik probeer daarmee vooral recht te doen aan het feit dat de wet ons de weg van het leven wijst.'

Liedkeuze De herkomst van de liederen die worden opgegeven is lang en indrukwekkend: naast de psalmen en gezangen uit het *Gereformeerd Kerkboek* worden er liederen gekozen uit het *Liedboek voor de Kerken* (versie 1973, een enkele keer al versie 2013) en de *Opwekkingsbundels*. Verder worden *Zingende Gezegend*, *Psalmen voor Nu*, E&R-bundels, *Alles wordt nieuw* en *Opwekking voor Kids* gebruikt, en liederen van Sela (zie kader), van Elly en Rikkert en van Jan Visser. Youtube wordt soms ingezet ter ondersteuning. 'Er zijn inmiddels zoveel vrijgegeven liederen dat er geen reden meer is nog daarbuiten te

Sela

Opmerkelijk populair in de GKv zijn tegenwoordig de liederen van de band Sela. Sela begon ooit als band binnen de HGJB (Hervormd Gereformeerde Jeugdbond). In 2005 verscheen hun eerste album: *U*, in 2007 gevolgd door *Votum*. Recent verscheen van Sela de nieuwe CD *Ik zal er zijn*. Het repertoire van Sela omvat momenteel 80 liederen, waarvan sommige al aardig ingeburgerd zijn, zoals *Heer, wijs mij uw weg*, *Lof, aanbidding* en het dooplied met als refrein:

Met de Heer begraven en weer opgestaan,
om voor Hem te leven, Jezus' weg te gaan.
Uit het water van de doop,
putten wij geloof en hoop,
dat Gods trouw en liefde blijvend is.
Dat Gods trouw en liefde blijvend is.

Acht liederen van Sela hebben hun weg gevonden naar de bundels van Opwekking. In de lijst met door de synode vrijgegeven liederen staat geen enkel lied van Sela, net zo min als in het Liedboek 2013.

zoeken,' schrijft Jeroen Sytsma. Als zich zo'n lied aandient, heeft hij daar geen moeite mee, evenmin als veel van zijn collega's.

Op grond waarvan worden liederen uitgekozen? 'Ik probeer alle liederen, van psalmen tot Opwekkings-

liederen, bij de preek uit te kiezen,' schrijft ds. Roelof Vellinga uit Hasselt, en zo gaat het vrijwel overal: het thema van de preek is bij de

liedkeuze leidend, maar ook de plaats in de liturgie (beginlied, voor of na de Schriftlezing, amenlied) en de periode van het kerkelijk jaar spelen een rol. Kwaliteit, zingbaarheid en inhoud geven de doorslag. Daarnaast wordt in veel kerken ook nog een lied van de week gezongen dat op de basisschool aangeleerd is.

Een predikant vindt dat het begrip kwaliteit vaak te smal wordt ingevuld

en mist de aandacht voor emotie als argument in de liedkeuze. Hij schrijft: 'Voor de een is een overbekend lied uit de E&R-bundel of uit de bundel van Johannes de Heer opbouwend voor zijn of haar geloof, ook als het muzikaal

gezien van mindere kwaliteit is. Een ander hecht veel waarde aan cultuur en muzikale kwaliteit; de gemeente is een gezin waarin liefhebbers van Frans Bauer of Jan Smit

naast liefhebbers van Pachelbel of Handel zitten en samen Gods lof vertolken.' Roelof Vellinga maakt zich intussen grote zorgen over de toekomst van de psalmen. 'Een nieuwe berijming in de taal van nu lijkt er niet in te zitten. De taal sluit steeds minder aan bij de taal van het gemiddelde gemeentelid en Psalmen voor Nu zijn lang niet altijd geschikt voor de gemeentezang.' Daarnaast is volgens hem de begeleiding van

*'De vaste vorm is het
uitgangspunt, daarna
komt de variatie'*

de berijmde psalmen in veel gemeentes belabberd, waardoor psalmen zingen nog meer uit de gratie zal raken.

Ruimte Predikanten gaan bepaald niet onvoorbereid de kansel op; over alle onderdelen is zorgvuldig nagedacht. Ligt alles daarmee dan ook vast of is er nog ruimte voor spontaniteit in de erediensten en zo ja, hoe gaan zij daarmee om? 'De vaste vorm is het uitgangspunt, daarna komt de variatie,' schrijft Henk Bondt. Ds. Paul Waterval uit Harderwijk gelooft in het belang van meer informatie en spontaniteit, met ruimte voor lichamelijke uitingen als het zingen met opgeheven handen, knielen en elkaars handen vasthouden, en: 'Wanneer mensen een passend en pakkend getuigenis hebben, sta ik daar voor open. De eredienst zou meer recht moeten doen aan een holistische benadering van het heil, waarin zowel geest, ziel als lichaam worden aangesproken.' Rob Vreugdenhil gebruikt een mooi voorbeeld: 'Het vaste stramien is goed, zowel voor de predikant als voor de gemeente, maar wat je op dat stramien borduurt, geeft de kleur aan elke dienst. Als je mooi borduurt, zie je het stramien niet meer. De liturgie moet dus niet als een vast patroon verlopen omdat het zo verlopen moet, maar het moet echt liturgie zijn, eredienst, een mooi samengesteld geheel. En dat betekent dat je vanuit de inhoud probleemloos variëren kunt op dat stramien.' Maar ook: 'Wat de een verfrissende afwisseling vindt, is voor de ander een

onrustigmakende verstoring van het patroon.' 'God is een God van verrassingen,' schrijft Jeroen Sytsma. 'Binnen de heldere structuur van lied/wet/gebed/lezen/preek/geven/zegen vind ik het belangrijk regelmatig het al te vaste patroon te doorbreken om wetticisme met de liturgie te voorkomen en de aandacht levendig te houden.' En ds. Joost Smit uit Amersfoort-Vathorst vindt het prima als iemand voor het gebed of op een ander moment een situatie toelicht, maar heeft liever geen kampfoto's van zeepbanen tijdens de collecte... Ds. Aan het Rot is nog terughoudender en schrijft: 'In Axel zijn we redelijk vormvast. De geloofsinhoud is uiteindelijk ook niet zo liquide en God is onveranderlijk. Wat niet past bij liturgie is de vraag: wat zullen we nu weer eens verzinnen? Het Woord is immers niet bij ons begonnen en heeft niet slechts ons bereikt' (vgl. *lex orandi lex credendi*: je vorm van liturgie weerspiegelt jouw manier van geloven).

Variatie Zo is er dus een behoorlijke diversiteit ontstaan in de invulling van de erediensten binnen de vrijgemaakte kerken. Sommige predikanten vinden dat alleen maar mooi, anderen worstelen ermee. Zweise van Hijum schrijft: 'Het gaat bij liedkeuze en muziek niet zozeer om smaak, maar om de mate waarin je als kerkganger belemmerd of

juist geholpen wordt de liturgie mee te vieren. Zo zal de een eerder meegenomen worden in een wat meer hoogkerkelijke setting en de ander in een wat populairder genre. De een kan meer met het poëtische taalkleed terwijl de

ander juist meer baat heeft bij direct taalgebruik. Met dat gegeven wil ik rekening houden; hoe dat uitpakt, zal per gemeente verschillen.' Wat de spanningen betreft die discussies rond liturgie soms veroorza-

ken, schrijft Jaap van den Bos: 'Als het gaat om liturgie en lied spelen ons denk ik een aantal zaken parten.' Hij noemt allereerst dat vrijgemaakten niet altijd vaardig en vruchtbaar omgaan met meningsverschillen; het liefdevol zoeken van elkaar en proeven van achterliggende motieven wordt nogal eens geblokkeerd door een snel oordeel over afwijkende ideeën en vormen. Daarnaast worden moderne liederen en muziek te snel gekoppeld aan *pleasen* van het gevoel.

Jaap van den Bos vindt dat niet terecht; het is eenzijdig: 'Muziek en lied moeten voertuig kunnen zijn van wat in je leeft en geuit wil worden. Het ene lied past goed bij de een en een ander lied bij de ander.' Ook bij wie een lans breekt voor de klassieke liturgie, spelen eigen gevoelens en voorkeuren, bewust of onbewust, mee in de discussie, hoe principieel de argumenten soms ook klinken.

Muziek en lied moeten voertuig kunnen zijn van wat in je leeft en geuit wil worden'

Roulerende dominees

TEKST: JAN WESTERT, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Deze column begin ik met een compliment. Vijf dominees ruilen onderling van gemeente. Zij beginnen blijmoedig en onbevangen aan de laatste fase van hun pastorale loopbaan. Dat is een felicitatie aan hun adres waard. Degenen die deze roulatiecarrousel georganiseerd hebben, verdienen ook een buitengewoon compliment. Want hoe je het ook wendt of keert, deze organisatoren beschikken over veel diplomatieke onderhandelingsgaven, terwijl zij de status van bisschop missen. Zo'n positie zou hun bewegingsruimte heel wat groter hebben gemaakt. Ik wil ook de betrokken kerkenraden en gemeenten complimenteren. Zij hebben lef en moed getoond door de oude beroepingspraktijk van *wait and see* fundamenteel terzijde te stellen en voor een nieuwe netwerkoplossing te kiezen.

In De Reformatie heb ik mij al eerder uitgesproken voor nieuwe vormen en een sterker personeelsbeleid voor predikanten. Het is weinig predikanten gegeven om fris

en fruitig zo'n twintig jaar dezelfde gemeente te kunnen dienen (al mocht ik zelf ooit wel zo'n predikant treffen). Meestal zijn de klompen na zo'n vijf tot zeven jaar wel versleten. De paadjes en verhoudingen zijn platgetreden. De dominee kent zijn pappenheimers en de pappenheimers kennen hun dominee. Gemeenteleden worden onrustig en gaan bewegen. In de kerk kennen we geen witte doekjes, zoals in stadions. We kennen wel vaker lege plekken. Rouleren is daarom gezond voor de dominees en voor het kerkelijk leven. Er is nog iets in deze benadering wat mij aansprak. Eindelijk zijn er vijf kerken die alle profieldiscussies en voorrangslitjes over de predikant terzijde hebben gelegd en een andere route met een netwerkoplossing hebben geaccepteerd. Dat lijkt mij een geweldige rust geven. Al dat gedoe op papier, waarbij moet worden vastgesteld dat de dominee die je wilt hebben een schaap met vijf poten moet zijn, terwijl je weet dat het een onmogelijke kunst is

om alle competenties in één persoon te verenigen. Na een of twee jaar vacant-zijn en enkele afgewezen beroepen blijft er van al die profielen en voorkeuren vaak niet veel over. De dominee die de voorkeur had, komt niet. Het profiel dat was opgesteld, blijkt niet te beroepen. De kerkenraad is blij dat er op een gegeven moment een dominee beschikbaar is, maar de gemeente stemt met de voeten.

Gelukkig is de kerk die uit het traditionele korset stapt en nieuwe wegen bewandelt. Vergeef mij als dit taalgebruik volgens u niet past bij de beroepingspraktijk. Maar ik houd nu eenmaal van gezond personeelsbeleid. Zo'n nuchtere netwerkbenadering past daar prima bij.

WWW.DEREFORMATIE.NL

Wilt u reageren op de inhoud van dit nummer, dan kan dat via het reactieformulier op de website, of via redactie@dereformatie.nl. Het eerstvolgende nummer dat u ontvangt, zal de gezamenlijke Special zijn met Opbouw over het thema: gewond door het leven. Daarna mag u de volgende thema's verwachten: 15 november: de preek, met o.a. een interview met prof. Kees de Ruijter en een bespreking van zijn boek *Horen naar de stem van God*. 29 november: wat leeft er in de vrijgemaakte kerken (n.a.v. een onderzoek door het nieuwe Praktijkcentrum); 13 december: kerk en social media.

Oproep

Voor het laatste nummer van 2013 hebben we voor een belangrijk en actueel onderwerp gekozen, namelijk **hermeneutiek: hoe lees je de Bijbel, hoe leg je de Bijbel uit?** We nodigen u uit om vragen die u op dit gebied heeft aan de redactie voor te leggen. Doe dat bij voorkeur voor het eind van deze maand via het mailadres redactie@dereformatie.nl.

Veel is in beweging rond de kerkdiensten op zondag.

Dat wisten we al en het blijkt ook uit de reacties van diverse predikanten in het vorige artikel (*Samen werken aan de eredienst*, pag. 28-32). Welke kant gaan we op?

Naar de kerk, maar anders

TEKST: BAS LUITEN, PREDIKANT TE AMERSFOORT – DE HORSTEN EN HOOFDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Positief is dat gemeenteleden meer en meer participeren in de eredienst. Zo krijgt vorm en stem dat de gemeente haar Heer ontmoet, dat ieder zelf tot God gaat, met eerbied en vreugde. Kwetsbaar hierin is dat vormen en liederen verschillend ervaren kunnen worden en dat de diversiteit in een dienst kan gaan lijken op: voor elk wat wils.

Opmerkelijk is dat niemand pleit voor het afschaffen van de tweede dienst, terwijl die gedachte wel leeft en hier en daar al praktijk is geworden. Minder verrassend is wellicht dat niemand de ochtenddienst wil opheffen om alleen de middagdienst over te houden, terwijl dit als zondagsritme onder gemeenteleden wel voorkomt. Is hier een richting in te vinden?

Hoofddienst Belangrijk uitgangspunt is dat God het initiatief neemt tot de ontmoeting. Hij komt in Christus naar

ons toe en opent in Hem de weg waarlangs wij tot Hem kunnen gaan – de weg die anders niet bestaat.

Er loopt een rechtstreekse lijn van Pasen naar de ochtenddienst op zondag. Wij vieren de opstanding van Jezus Christus en aanbidden Hem als onze Heer. Hierin weten we ons verbonden met de eerste christelijke gemeente. We willen nauw aansluiten bij wat we over haar lezen: 'Ze bleven trouw aan het onderricht van de apostelen, vormden met elkaar een gemeenschap, braken het brood en wijdden zich aan het gebed' (Hand. 2:42). Anje de Heer van het Steunpunt Liturgie spreekt van een Dienst van Woord en Tafel en typeert daarmee de inhoud kernachtig.¹

Hierin ligt veel wat we zelf niet verzinzen kunnen. God openbaart Zich, naar zijn Woord luisteren wij. Jezus richt de tafel voor ons aan, in Hem is ons eeuwig leven. Wanneer wij deelnemen aan de liturgie komen wij tot lofprijzing en

verootmoediging, belijdenis van schuld en ontvangst van verzoening, om diep bewogen door Gods genade als andere mensen de wereld in te gaan, delend in zijn heilige Geest, in zijn gedachten en verlangens. Daar is veel over te zeggen, maar ik beperk me nu tot het onderscheid tussen de ochtend- en de middagdienst. Naar dat onderscheid wordt gevraagd en het is nodig. Want als je in geloof meemaakt wat er in de ochtenddienst gebeurt, hoe hoog en diep de verzoening gaat en hoe je nieuw in het leven wordt gezet, dan zeg je niet: dat doen we 's middags nog een keer. Dat ligt in de aard van de zaak. Als je Gods ja in Christus aanvaardt en daarop amen zegt, met hart en ziel, dan is de keus actueel en compleet; dat hoeft een paar uur later niet herhaald te worden. Dat moet je ook niet willen, want in feite verzwak je daarmee de ernst van de wederkerige belofte die nog maar net werd uitgesproken.

Druk ik me nu te sterk uit? Ik meen van niet. Want ik merk in de praktijk dat het besef van eredienst nogal geleden heeft onder de gelijkschakeling van alle diensten. Als mensen er uit vrije wil voor kiezen slechts één dienst per zondag mee te maken, prijs ik hen daarom niet. Maar erger vind ik het als ik merk dat het hun vervolgens niets uitmaakt of ze 's ochtends of 's middags gaan. Blijkbaar hebben ze onvoldoende in de gaten wat er in de ochtenddienst gebeurt, hoe wezenlijk dat is voor hun leven. Dan probeer ik dat uit leggen en ik voeg eraan toe: 'Als je maar één keer komt, kom dan 's morgens, dat is de ontmoeting die God heeft ingesteld, de viering van de opstanding van Jezus Christus, van de verzoening in Hem en van je nieuwe leven hier en nu.' Anje de Heer spreekt van de hoofddienst. Daarmee wordt expliciet aangeduid waar je niet zou moeten ontbreken. Overigens is ook voor wie beide diensten bezoekt van belang om het onderscheid tussen die diensten te kennen en mee te beleven.

Middagdienst Is het niet riskant om te spreken van een hoofddienst? Krijg je daardoor niet dat die andere dienst over de rand valt? Dat is niet de bedoeling. Maar willen we de leegloop in de middagdienst keren dan helpt het niet om te doen alsof zij net zo belangrijk is als de ochtenddienst; dat is namelijk niet zo. In de ochtenddienst geven we vorm aan wat God heeft ingesteld, de middagdienst is van later datum, een cadeau uit de tijd van de Reformatie in de 16de eeuw. Zij ontstond om de mensen te onderwijzen in de gere-

formeerde leer, die toen nieuw was. De Heidelbergse Catechismus werd daarvoor ontworpen in 52 zondagen. Dat geeft dus een heel andere insteek dan in de ochtenddienst. Het gaat 's middags om de kennis van en de verdieping in de leer van de kerk. Uiteraard ook voor het aanzicht van God, want de kerk heeft haar leer niet verzonnen, wij leren hierin nazegen wat God in zijn Woord openbaart, in onderlinge samenhang.

Dit is enorm belangrijk. Er wordt wel beweerd dat we aan de Bijbel genoeg zouden moeten hebben, dat de leer slechts een menselijke aanvulling is die je soms beter kunt missen. Maar dat is niet houdbaar in het licht van diezelfde Bijbel. Paulus bond Titus op het hart erop toe te zien dat een opzieder zich zou houden aan de betrouwbare boodschap die in overeenstemming is met de leer. 'Want er zijn veel ongehoorzame mensen, praatjesmakers en bedriegers...' (Tit. 1:9,10). Zou dat vandaag veel beter zijn? In onze tijd is de verleiding enorm groot om de Bijbel te lezen vanuit het eigen gevoel; velen doen dat. Daarom blijft de Bijbel ook vaak dicht, omdat mensen er minder behoefte aan hebben. De samenhang in Gods openbaring wordt daardoor steeds moeilijker te verstaan. Het komt voor dat in een Bijbelstudie de insteek is wat ieder van dat gedeelte vindt. Op die manier wordt het Bijbelgebruik ook nog eens selectief. In het Oude Testament zijn het vooral de psalmen die nog gelezen worden, de profeten

zijn al gauw te moeilijk of te anders. En wat Paulus allemaal schreef, kun je ook vandaag niet zomaar toepassen. Daardoor ontstaat een manier van omgaan met de Bijbel waarin een mens op zoek is naar stukjes die hem snel aanspreken. Menigeen is daar zelf ontevreden over, maar weet niet wat hij eraan moet doen. Zonder hierover een klaagzang aan te heffen wil ik eenvoudig concluderen dat we de middagdienst niet kunnen missen. En ik wil iedereen die de Bijbel steeds moeilijker vindt, uitnodigen om daar naartoe te gaan, om te leren luisteren naar de diepte van rijkdom in Gods woorden, door de eeuwen heen, en om de samenhang te ontdekken in zijn plan om deze wereld te redden in Jezus Christus. Uiteraard komt daarvan ook in de ochtenddienst veel aan het licht, maar in het geheel van de viering, samen met de sacramenten, is er dan toch minder tijd om in

*'Het besef van
eredienst heeft nogal
geleden onder de
gelijkschakeling van
alle diensten'*

te gaan op alle verbanden in de Schrift en in de geschiedenis en op vragen en tegenwerpingen die het evangelie bij mensen kan oproepen. De viering is een viering, die ochtenddienst moet je vooral zo laten, met aandacht voor groot en klein. Vervolgens komen in de middagdienst

de verbreding en de verdieping, ook door vragen en antwoorden die volop gerelateerd mogen zijn aan de tijd waarin wij leven.

Vieren Door op deze manier beide erediensten te herbronnen, zien we opnieuw het eigen profiel van de ochtend- en de middagdienst en daardoor ook dat ze elk op een verschillende manier van belang zijn. We gaan daar-

door bewuster komen en kunnen ons gericht voorbereiden. In de ochtenddienst volgt de heilsprediking het kerkelijk jaar. De sacramenten, doop en avondmaal, horen naar hun aard in de hoofddienst, evenals de belijdenis van het geloof. Dat vraagt wellicht om enige hergroepering. Want we zijn eraan gewend geraakt dat de doop door ouders kan worden aangevraagd wanneer het hun het beste uitkomt, ongeacht in welke dienst. Daarin zou de kerkenraad enige leiding moeten gaan geven. Hij zou aan doopouders kunnen vragen uit een ochtenddienst te kiezen. Een andere mogelijkheid in kinderrijke gemeenten is om doopdiensten vast te stellen op zondagochtenden, om te voorkomen dat door een veelheid aan doopbedieningen de aandacht ervoor verslapt. Ook is het in veel gemeenten gebruik het avondmaal in beide diensten te vieren. Vanouds was de middagviering bedoeld voor hen die 's morgens verhinderd waren. Een sympathieke gedachte, maar de praktijk is intussen dat steeds meer mensen een keus maken tussen de ochtend en de middag, om niet twee keer hetzelfde te beleven. Erger is dat we op die manier het wezenlijke van het avondmaal, onze zichtbare eenheid in Christus, splitsen. De viering van die eenheid, met God en met elkaar, als een eeuwige gemeenschap die alles omvat en overstijgt, is nu juist de inhoud van het avondmaal! Het gaat niet om je eigen stukje brood dat je net zo goed 's morgens als 's middags kunt halen. Het gaat erom dat je Jezus Christus ontvangt in de gemeenschap die Hij sticht, en dat je

je daarin van harte en zonder terughoudendheid geeft. Dus is het een hele geloofsoefening om daaraan mee te doen, een zaak zelfs van voorbereiding en zelfbeproeving en zo nodig van

tijdige onderlinge verzoening. Die eenheid moeten we niet uit elkaar willen trekken. Het avondmaal is het hoogtepunt van de viering, het hoort voluit thuis in de ochtenddienst. Als je dit als gemeente in de ochtend meemaakt, de hoogte en diepte ervan doorleeft, moet je dit 's middags niet

willen herhalen, en al helemaal niet even snel in de marge.

Maar hoe moet het dan met de mensen die 's ochtends verhinderd waren?

Daar is in veel gevallen wel wat aan te doen. Je kunt iets slims verzinnen rond de oppas op kleine kinderen, zodat jonge vaders en moeders samen de viering kunnen meemaken. Dat is het allermooiste, toch? En de kerkenraad kan ver in het voren de data voor de vieringen bekendmaken, zodat ieder die wel eens op zondag moet werken daarmee tijdig rekening kan houden. Bovendien, wanneer de viering van het avondmaal alleen in de ochtend is, zou het daar-

door mogelijk worden het vaker te vieren. Vroeger gebeurde dat in elke ochtenddienst, als hoogtepunt. Daar staat vijf of zes keer per jaar wel ver van af. Een viering elke maand zou een belangrijke verbetering zijn, ook om te groeien in verlangen hiernaar. Mocht dan door ziekte of andere overmacht iemand afwezig zijn, dan is de afstand tot de volgende viering niet zo groot.

En trouwens, als er geen middagdienst meer zou zijn, vervalt de mogelijkheid om daarin avondmaal te vieren ook. Als we dat laten gebeuren, moeten we wel genoeg hebben aan de ochtenddienst.

In de viering is verder ruimte voor verdriet en vreugde, ook in de voorbede voor de wereld, de kerk en haar leden. De afkondigingen zijn daar dienstbaar aan. Ook is er altijd een collecte met een diaconaal doel. In de middagdienst kan dat anders zijn, maar in de hoofddienst zullen wij de armen christelijke barmhartigheid bewijzen (HC zondag 38). Dat is eigen aan de gemeenschap (Hand. 2:42).

Leren In de leerdienst wordt heel de Catechismus ieder jaar behandeld van januari tot en met december. Dit is haalbaar als sommige vragen en antwoorden geclusterd worden. Per jaar

kan die clustering anders zijn, waardoor variatie in benadering ontstaat. Niet elke zondag komt dan elk jaar even goed uit de verf, maar dit is wel beter dan het eindeloos uitrekken van de Catechismusbehandeling over een aantal jaren, want daardoor gaat veel samenhang verloren. Bovendien vallen de meeste leeronderwerpen op die manier

logischer in het kerkelijk jaar, zodat je in de week voor Kerst geen preek over de hemelvaart hoeft te houden, om een voorbeeld te noemen.

Door clustering van zondagen ontstaat ook ruimte voor andere onderwerpen uit Schrift en belijdenis. De nieuwe kerkorde wil dat stimuleren, zodat de gereformeerde leer niet alleen uit de Catechismus komt. Je zou die op

'De ochtenddienst is een viering, in de middagdienst komen de verbreding en verdieping'

'Willen wij dat in onze tijd de gereformeerde leer onverkort en in goede samenhang verkondigd wordt?'

onderdelen af kunnen wisselen met de Nederlandse Geloofsbelijdenis of de Dordtse Leerregels. Dat komt de levendigheid ten goede en soms staan daar de onderwerpen duidelijker of mooier in beschreven.

In ieder geval moet er een zekere orde in zijn. De belangrijke vraag waar de kerken nu voor staan is deze: willen wij dat in onze tijd de gereformeerde leer onverkort en in goede samenhang verkondigd wordt? Als we daar niet voor kiezen, zal het moeilijk worden de middagdiensten vol te houden. Als we daar wel voor kiezen, laten we daar dan voor gaan! Dat betekent dat kerkenraden de leer agenderen, dat ze roosters (laten) maken om de onderwerpen hun plek te geven. De Catechismusordening kan daar prima dienst bij doen, los van de vraag vanuit welke belijdenis op de aangewezen zondag het onderwerp benaderd wordt. Want elke belijdenis is een venster op de Schrift dat ons zicht wil geven op wat God zegt in heel zijn Woord.

Dat betekent vervolgens dat gastpredikanten worden uitgenodigd voor het onderwerp dat op het rooster staat en dat zij zich erop toelagen hun afspraak ook inhoudelijk na te komen. Op dit moment is daarin een neergaande tendens zichtbaar. Steeds minder durven preekvoorzieners dit aan predikanten te vragen, want steeds vaker krijgen zij als antwoord dat dit te veel gevraagd is. Maar dat heeft ook iets van een vicieuze cirkel: als een predikant te weinig wordt gevraagd leerpreken te maken, om te beginnen voor zijn eigen gemeente, heeft hij die preken vervolgens ook niet om elders te houden. Het heeft iets van de kip en het ei, waarbij ik in dit geval voorstel bij de kip te beginnen: er moet eenvoudig meer gebroed worden op tal

Gedichten om te vieren

Recent verscheen een bijzondere bundel gedichten, samengesteld voor gebruik in de eredienst en thuis. Ieder gedicht heeft een Bijbeltekst als uitgangspunt. De onderwerpen volgen het kerkelijk jaar voor alle zondagen en de christelijke feestdagen, ook voor biddag, dankdag en oudejaarsavond. Per jaar betekent dat een serie van 74 gedichten en in de bundel vinden we maar liefst drie series! Een prachtige verzameling van de hand van zeventien dichters onder wie Ria Borkent, Lenze L. Bouwers, Koos Geerds, Ati van Gent, Jan Groenleer, Hilbrand Rozema, André F. Troost en Jaap Zijlstra. De gedichten zijn bedoeld als voorleesgedicht voor de luisterende gemeente die de tekst niet voor zich heeft. Ze zijn niet te moeilijk en zeker niet te lang. De bedoeling was het clichématige te vermijden door een zekere mate van verrassing, originaliteit en creativiteit. Volgens mij zijn de dichters daar goed in geslaagd. De gedichten die zij aanreiken kunnen ons helpen het heil te vieren. Eerbied voor God komt je op elke bladzijde tegemoet. Van harte aanbevolen om met nieuwe woorden harten te treffen!

N.a.v. Ria Borkent en Jaap de Gier (red.), *Schriftgedichten. Poëzie bij het kerkelijk jaar*. Heerenveen (Royal Jongbloed), 2013. 248 pag., € 24,95.

van belangrijke onderwerpen in relatie tot de leer van de kerk en de cultuur waarin wij leven.

Het leren in de leerdienst veronderstelt dat de gemeente er actief aan deelneemt. Dat kan door het stellen van vragen, het inbrengen van ervaringen, gebruik van de beamer, enzovoort – alles gericht op verwerking van het Woord en verdieping van het geloof. De interactie kan met moderne communicatiemiddelen. De tweede dienst bevat ook lofprijzing en aanbidding en is bij uitstek geschikt om missionair te zijn. Voorafgaande aan de tweede dienst gebeurt geen herhaling van afkondigingen van de ochtend. Want

die hebben hun plek al ontvangen in dankzegging en voorbede en we moeten in de middagdienst niet ‘even kort’ elementen van de ochtenddienst willen meenemen. Dat zal het profiel van de middagdienst en onze eigen concentratie ten goede komen. Ik hoop dat beide erediensten op die manier tot zegen zullen zijn voor velen, door de genade van onze God, ook in onze turbulente tijd.

1 Anje de Heer, *Liturgische samenkomsten in bijbel en kerkgeschiedenis met oog op de bezinning rond de Tweede Dienst op Zondag*. Uitgave van het Steunpunt Liturgie van de Gkv, op aanvraag verkrijgbaar bij liturgie@gkv.nl.

Liturgische ontwikkelingen in Benin

TEKST: THÉOPHILE DJODJOUWIN, PREDIKANT VAN DE ERCB TE COTONOU (BENIN) /// SAMENSTELLING ARTIKEL: ARJAN WOERTINK (DVN) ///
VERTALING INTERVIEW: ELISE OUDMAN

Net als in de vrijgemaakte kerken in Nederland voltrekken zich ook in de Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB) allerlei liturgische ontwikkelingen; ook daar is het niet meer alleen de predikant die de liturgie voorbereidt en de dienst leidt. Daarnaast heeft ook de groei van de Afrikaanse pinksterbeweging invloed op de vormgeving van de liturgie.

‘Sinds een jaar of twee zijn de verantwoordelijkheden verdeeld tussen ten minste twee personen: een liturg/voorganger en een predikant. En dat is naar volle tevredenheid,’ aldus ds. Théophile Djodjouwin. ‘Het maakt me dankbaar dat we daarmee eentonigheid in onze erediensten voorkomen.’

Théophile Djodjouwin is sinds 2010 predikant binnen de ERCB. Enthousiast vertelt hij over recente liturgische vernieuwingen: ‘Binnen onze kerken hebben we destijds de liturgie overgenomen van de Eglises Réformées de France. Die bestond uit zo’n negentien onderdelen met een vaste volgorde, zoals lofprijzing, votum en zegengroet, schuldbelijdenis en genadegroet, prediking, offeranden en zegen. Deze liturgie, net als de vaststaande liturgische teksten, heeft jarenlang bij ons gefunctioneerd. Maar al die vastigheid zorgde wel voor eentonigheid in onze diensten, er ontstond haast een soort van routine. We zijn daarom zo’n twee jaar geleden overgegaan op een vrijere vorm van li-

turgie, waarin zowel de liturg/voorganger als de predikant onderdelen invult.’

Actief deelnemen Hoe ziet zo’n Beninse gereformeerde eredienst er dan uit? Théophile beschrijft de verschillende onderdelen: ‘Tegenwoordig kan de voorganger – iemand anders dus dan de predikant – er bijvoorbeeld voor kiezen om een psalm lezen bij het begin van de dienst. Of hij vraagt de gemeente om God toe te zingen. Het dansen volgt

‘Het dansen volgt

vanzelf, daar zijn

we Afrikanen voor!’

dan vanzelf, daar zijn we Afrikanen voor! Dat stimuleert actieve deelname aan de dienst natuurlijk enorm. Eigenlijk kan niemand meer de kerkdienst slechts bijwonen als toeschouwer of als luisteraar. Tijdens de schuldbelijdenis vragen we ieder gemeentelid om zijn of haar eigen zonden te belijden. We merken dat dit beter werkt dan een gezamenlijke schuldbelijdenis. Nadat de voorganger de genadeverklaring uitspreekt, staat de gemeente op om vergeving te ontvangen met een loflied. Dan volgt de herinnering aan de wet van God, die bestaat uit een Bijbeltekst,

gekozen door de voorganger.

Het gebed vóór de preek is vaak een spontaan gebed. De voorganger wijst dan een belijdend lid, een man of een vrouw, aan om te bidden. Hierna nodigt hij de predikant uit om te preken. Het koor begeleidt dit met een aanbiddingslied om de gemeente voor te bereiden op de boodschap van die dag. Die Bijbelse boodschap maakt trouwens deel uit van een vaste planning; daar zijn we bijna twee jaar terug mee begonnen. Dat betekent dat de Bijbelteksten, het thema, de predikant en de voorganger/liturg een trimester van tevoren al bekend zijn. Dat maakt een goede voorbereiding mogelijk. Ook de Schriftlezing maakt deel uit van dat rooster, waardoor iedereen weet wat er gelezen gaat worden. De preek gaat meestal in het Frans; een tolk vertaalt het vervolgens in de lokale taal. De preek wordt omlijst met goed uitgezochte lofliederen die passen bij de boodschap.’

Samen opzeggen ‘Na de preek belijden we ons geloof,’ gaat Théophile verder. ‘Iedereen gaat dan staan om

Ds. Théophile Djodjouwin met zijn gezin ///

samen de Apostolische Geloofsbelijdenis op te zeggen; dat is tot nu toe de enige belijdenis die iedereen goed kent. De voorbede is vervolgens een belangrijk moment. Tijdens ons gebed leggen we alle families, zieken in het algemeen en specifieke situaties, mensen in beproevingen en onze zusterkerken over de hele wereld voor aan God. Meestal spreekt de voorganger deze voorbeden uit, soms vraagt hij een ouderling om dat te doen. Daarna is de collecte: het teruggekochte volk uit zijn dankbaarheid tegenover zijn Schepper. Gemeentelieden kunnen dankbaarheid tonen met een gift voor de kerk. De mededelingen die daarop volgen, herinneren de gemeentelieden aan activiteiten en taken in de rest van de week. Het slotgebed staat in nauw verband met de zegen. De voorganger nodigt opnieuw de predikant uit om daarin voor te gaan. In het slotgebed vat hij de eerdere voorbeden samen. En daarna spreekt hij namens God de zegen uit over de gemeente.

Alleen de predikant mag de zegen uitspreken, omdat hij ook degene was die daarvoor namens God sprak. De dienst eindigt vervolgens met een optreden van het koor.'

Théophile is dankbaar dat ze met deze vrijere vorm van liturgie de eentonigheid in erediensten hebben kunnen doorbreken. Daardoor is er ruimte gekomen voor gemeenteleden om zich, ook tijdens de verschillende diensten, geestelijk te ontplooiën. 'De actieve deelname maakt onze vieringen levendig en biedt voor ieder gemeentelid mogelijkheden om zich te uiten voor God,' zegt hij. 'Eentonigheid maakte de gelovigen passief.'

Invloed pinksterbeweging Een tweede factor die zijn weerslag heeft op de liturgische praktijken is de groeiende pinksterbeweging in Afrika. 'De pinksterkerken die er zijn, oefenen invloed uit op de kerken die zijn voortgekomen uit Europees en Amerikaans zendings-

'Er moet echt een einde komen aan erediensten die alleen maar kopieën zijn van de Europese traditie'

De ERCB

De ontstaansgeschiedenis van de ERCB is bijna te bijzonder om waar te zijn. Eind jaren '70 verzorgt ds. Kayayan Franstalige radio-uitzendingen vanuit Zuid-Afrika. God zegent het werk volop: veel luisteraars komen tot geloof. Geïnteresseerden en pasgelovigen vragen veelvuldig het studiemateriaal van ds. Kayayan aan. Het materiaal vindt zijn weg naar vele landen, ook naar Benin. Een Beninse dominee die ook als postbode werkt, ontdekt dat verschillende mensen die pakketjes van ds. Kayayan ontvangen en brengt hen met elkaar in contact. Daaruit ontstaat in 1986 de Eglise Réformée Confessante au Bénin (ERCB). Sinds 1992 zijn er contacten tussen de ERCB en de GKV in Nederland en in 1996 is de Benin Commissie opgericht: een samenwerking tussen De Verre Naasten en de kerken in Gouda en Waddinxveen, die dat doen namens een dertigtal kerken in Noord- en Zuid-Holland. Het kerkverband ontwikkelt zich gestaag, ondersteund door diverse Nederlandse uitgezonden. In 2010 is ds. Théophile Djodjouwin bevestigd als eigen, Beninse predikant. En er is goede hoop dat binnenkort ook Romain Fandjinou bevestigd wordt. De ERCB maakt zo grote stappen in zelfstandigheid. Deze zomer repatrieerden Richard en Wianne Havinga en in november keren ds. Johan en Marijke Plug definitief terug naar Nederland. De ERCB wil graag zelfstandig verder, zonder permanente aanwezigheid van Nederlandse werkers. Alle reden voor dankbaarheid!

Avondmaalsviering in Cotonou ///

werk. In sommige gevallen leidt dat tot spanningen of zelfs tot afsplitsing,' vertelt Théophile.

De nieuwe pinksterkerken verschillen van de bestaande kerken maar zijn ook onderling verschillend, zowel qua liturgische gebruiken als qua kerkelijke organisatie. Een paar dingen hebben ze gemeen – denk aan ruimte voor spontaneiteit en ervaring – en juist die zorgen voor vernieuwingen binnen het christendom. Hun erediensten worden niet opgebouwd volgens een vast liturgisch patroon dat strikt wordt uitgevoerd, maar ze bestaan uit gebeurtenissen die zich voordoen tijdens de viering. Altijd is er ruimte voor lofprijzing en aanbidding, het gebed om genezing en bevrijding, het Bijbelonderwijs en de getuigenissen. Een ander kenmerk van deze nieuwe kerken is het geloof in het absolute gezag van de Bijbel, duidelijk onderstreept door hun geloofsbelijdenissen.

'Zij geloven, net als wij trouwens,' vervolgt Théophile, 'in de heilige Schrift als het enige, onfeilbare en gezaghebbende Woord van God en als enige

christelijke geloofs- en levensregel. De Bijbel wordt door hen beschouwd als eigenhandig door God geschreven en wordt letterlijk geïnterpreteerd, zonder exegetische kritiek die rekening houdt met de culturele context waarin de Bijbel werd geschreven.'

Cultuur 'De eredienst kun je omschrijven als een wisselwerking tussen Christus en de cultuur,' is Théophile's standpunt, en hij vervolgt: 'De protestantse liturgie in Afrika is geïmporteerd vanuit Europa. Wij zijn zogezegd gebruikers van Europese orden van dienst. Daarmee drukt zo'n Europese eredienst in Afrika nauwelijks iets uit van de realiteit van onze levenssituatie. Vandaar dat contextualisatie belangrijk is: er moet echt een einde komen aan erediensten die alleen maar kopieën zijn van de Europese traditie. Tegelijk moeten we ons niet losmaken van onze wortels, want daarmee zouden we het voedsel

kunnen verliezen dat vanuit die wortels onze takken voedt.'

'Laten we vooral niet vergeten dat de eredienst een goddelijke instelling is,' zegt Théophile, 'en dat het God zelf is die zijn gemeente oproept samen te komen en leert hoe Hij eerbiedig aanbeden wil worden (Ex. 24:1). Charismatische diensten ontaarden vaak in een chaos, onder het mom dat ze willen breken met westerse liturgiemodellen. Iedereen, ook de voorgangers, doet dan maar wat hem goedgeeft. Er is geen vaste orde van dienst meer en de onderdelen van de eredienst worden willekeurig verplaatst. De zoektocht naar een aangename en leuke eredienst leidt dan tot wanorde.'

Vernieuwing Is het dan niet beter om alles maar bij het oude te laten? 'Nee,' zegt Théophile stellig. 'We zijn voor vernieuwing van de eredienst, maar dat moet wel gebouwd zijn op het model van God, de grondlegger. Alles bij het oude laten zou diensten in plaats van levendig eentonig maken. We hebben geleerd dat het goed is om iemand de leiding te geven van de eredienst, in ons geval dus de voorganger. Hij is verantwoordelijk voor de orde van dienst. Daarmee voorkomen we dat sommige uitglijders zomaar worden toegeschreven aan de heilige Geest,

zoals in sommige kerken wel gebeurt. We zijn ervan overtuigd dat de heilige Geest alles en iedereen in de dienst leidt, ook de voorganger. Iedere eredienst moet goed worden voorbereid; ook in die voorbereiding is Gods inspiratie aanwezig.

Zo loopt alles geordend, tot opbouw van ons geloof en tot eer van God.'

'De zoektocht naar een aangename en leuke eredienst leidt vaak tot wanorde'

Benin dankt! Dankt u mee?

De kerk in het arme Afrikaanse land Benin maakt grote stappen in zelfstandigheid. Prachtig: Gods Geest werkt! Dank mee met Mariëtte en andere Beninse christenen voor de kerk in Benin. De kerk mag Jezus' liefde volop uitdelen, in woorden en daden. Geef voor deze kerk.

Vit dankbaarheid!

DE VERRE NAASTEN

DEVERRENAASTEN.NL/DANKDAG2013 GIRO 36 36 00

UIT DE KERKEN

Beroepen te:

Enschede-Oost: F.G. aan het Rot te Axel.

Beroepbaar:

Vanaf 1 dec.: ds. H. Drost, missionair predikant in Oekraïne. Bereikbaar via hdrost1953@gmail.com.

Jubileum:

Tilburg 9 oktober vijftienvintig jaar predikant: ds E. Venema (1962).

Overleden:

Abbotsford (Canada) | 23 september | ds. William Wiechert Johannes van Oene (geboren 6 maart 1920). Predikant te Oud-Loosdrecht (1943), Schiedam (1948), New-Westminster, Canada (1952), Fergus-Guelph, Canada (1970), Fergus, Canada (1974). Emeritaat: 1985.

Zwolle | 24 september | ds. Roelf te Velde (geboren 2 maart 1920). Predikant te Zalk en Veecaten (1948), Zuidlaren (1951), Ommen (1955), Schildwolde (1963), Hattem (1968), Mariërborg (1973), Dordrecht (1977). Emeritaat: 1985.

Donatus verzekert vertrouwd

Donatus verzekert kerkgebouwen en wat daar bij hoort, zoals ruimtes voor kinderopvang, doopvonten, kanselbijbels en orgels. Donatus is een betrokken specialist. Klein genoeg om u persoonlijk van dienst te zijn. Groot genoeg om uw verzekeringsbelangen aan toe te vertrouwen. Samen met u zorgen we ervoor dat wat waardevol is, behouden blijft voor onze kinderen en hun kinderen en hun kinderen...

Donatus

Dé kerken- en monumentenverzekeraar

www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

A large, dark silhouette of a person with arms outstretched, standing on a tall cross. The background is a warm, golden-orange sky with soft clouds, suggesting a sunset or sunrise. The overall mood is spiritual and contemplative.

Profiel van een christen

DE SCEPTER DER GODDELOOSHEID ZAL NIET BLIJVEN RUSTEN OP HET ERFDEEL DER RECHTVAARDIGEN, OPDAT DE RECHTVAARDIGEN HUN HANDEN NIET UITSTREKKEN NAAR ONRECHT.

Psalm 125:3 (NBG '51)

Schooldag 2013 – Na een korte introductie van het thema (zie de titel) zongen we Psalm 125, met in vers 3 bovenstaand kernvers, berijmd vanuit onze vorige vertaling. Zo... Prikkelende psalmkeuze voor het begin van een Schooldag met dit thema! De tirannie van het kwaad, de goddeloosheid, blijft niet als een verstikkende deken op het (erf)land van Gods volk liggen.

Waar kan de dichter op doelen?

We zouden aan drie kringen kunnen denken: Gods kinderen, Gods kerkvolk, Gods wereld. Nabot was zo'n rechtvaardig kind met een 'erfdeel', een van God zelf gekregen erf-wijngaard (1 Kon. 21). Maar zijn Godvrezende weigering om deze aan zijn buurman, koning Achab, te verkopen moest hij (met zijn opvolgers, 2 Kon. 9:26) met de dood bekopen, vertrapt onder de laarzen van goddeloze hebzucht.

Gods kerkvolk had een prachtig land gekregen. Maar God straft hun ontrouw, bijvoorbeeld met veertig jaar overheersing door de 'onbesneden' Filistijnen, die de wereld nog verder de kerk binnenbrachten. Simson, hun bevrijder, was in zijn wilde leven een schoolvoorbeeld van die verwereldlijking (Re. 13 e.v.). Zo werd het voor Gods dienst bestemde erfland bezield door de machthebbers van de goddeloosheid. Eeuwen later gaf God zijn volk met heel het erfland, model van een nieuwe mensheid in een nieuwe wereld, voor straf prijs aan heidense imperialisten, Assyriërs, Babyloniërs, die

land en volk verwoestten en in ballingschap knechtten.

In zo'n wereld leven ook de 'rechtvaardigen' van vandaag. Ook al mogen wij in alle vrijheid geloven en belijden, er is een Boze die het op onze erfplek op Gods aarde, op ons land, op de hele wereld heeft gemunt. Hij legt er, nu hier, dan daar en in wisselende intensiteit, een dikke deken van God-loze en goddeloze verdrukking overheen. Bij ons bijvoorbeeld in de vorm van het atheïsme als heersend denkklimaat. En wij? Wat mag dan nu het 'profiel van een christen' zijn? Onze psalmdichter zag het gevaar. Je hebt het als kind van God soms niet eens door, maar je neemt zomaar de stijl van het geweld over. Want ook jou is de neiging tot een grote mond en vechtende ellebogen aangeboren! Je kerk liet het in perioden van haar geschiedenis zien en je betrapt jezelf er zomaar op in je contacten met 'buiten', al was het maar als je naar P&W zit te kijken...

Ook Petrus kende deze psalm. Lees tegen die achtergrond zijn eerste brief aan de erfgenamen (!) van een geweldige belofte (1:4v) en je vindt alinea's vol 'tegengif' tegen besmetting met het denk- en leefklimaat dat je omgeeft – ik noem 2:12-17, 3:9-12, 13-17, 4:1-5, 12-19.

En je verlangt ernaar zo het profiel van *Christus* te dragen (2:21, 3:15). Akkoord, dat kost dagelijkse strijd. Maar de belofte van Psalm 125:3 en 1 Petrus 1:4 staat!

'Ook jou is de neiging tot een grote mond en vechtende ellebogen aangeboren!'

Als je ziek bent...

TEKST: MAURITS OLDENHUIS, PREDIKANT TE BERGSCHENHOEK ///

Ziekten zijn er in allerlei soorten en maten. Lichamelijk, psychisch. Ernstig, minder ernstig. Met uitzicht op genezing of met de wetenschap dat je nooit weer gezond zult worden. Jong of oud, groot of klein, iedereen kan ziek worden. Wat betekent het om ziek te zijn? In de Bijbel vinden we woorden die beschrijven en die hoop bieden.

Ziek-zijn grijpt diep in in het leven van een mens. Hoe ernstiger de ziekte, hoe meer dat geldt. Opeens ben je ziek. Het is alsof je een grens passeert: je hoort niet langer bij de wereld van de gezonden. Je ervaart beperkingen die er eerder niet waren. Je leven bestaat ineens uit pijnbestrijding, behandelingen en kuren. Je raakt de grip en controle kwijt, je voelt je kwetsbaar en onzeker. Word ik ooit nog beter? Ook in sociaal opzicht kan er veel veranderen, zeker als je langdurig ziek bent. Eenzaamheid en isolement liggen op de loer. Hoe dan ook, ziek-zijn grijpt diep in.

Bij God kun je terecht In de Bijbel krijgen zieken meer dan eens het woord. Een sterk voorbeeld daarvan is Psalm 38, het volgens het opschrift 'dringende gebed' dat David eens bad in een periode van ziekte. Van binnen-uit brengt David zijn ziekte ter sprake en benoemt hij de pijn, de wanhoop, de onzekerheid, het isolement waar je als zieke in terecht kunt komen. Met je ziek-zijn en alles wat dat met zich meebrengt, kun je bij God terecht. 'Mijn liefste vrienden ontlopen mijn leed,' verzucht David. Niet elke zieke zal dat herkennen en juist wijzen op de vele blijken van meeleven en bemoediging

vanuit de omgeving. Maar dan nog: is er altijd de aandacht die jij nodig hebt, word je altijd volledig gezien en gepeild in het proces dat je doormaakt? Wat mensen niet of niet altijd kunnen bieden, geeft God wél. 'Mijn zuchten is u niet verborgen,' zegt David ook in Psalm 38. God peilt het leed, heeft oog voor de kwetsbaarheid, bij Hem kan alles wat je als zieke voelt en meemaakt voluit een plaats krijgen. Bij Jezus zien we dat heel mooi terug. Hij zag de zieke in zijn ziek-zijn. Van de man die al 38 jaren in het Bethesda-ziekenhuis van Jeruzalem lag, wordt gezegd: 'Jezus zag hem liggen' (Joh. 5:6). En bij de melaatse die zich aan Jezus' voeten wierp vertelt Matteüs: 'Jezus strekte zijn hand uit en raakte hem aan' (Matt. 8:3). Zo doorbrak Hij het isolement waarin deze man altijd had geleefd. Daar begint de 'heling' die God wil geven: je wordt gezien en erkend als zieke in je ziek-zijn.

Ziekte en zonde Ziek worden of zijn kan je confronteren met moeilijke vragen. Waarom ik? Waarom zo? Ook David kreeg daarmee te maken. Voor hem was het antwoord trouwens

duidelijk, als je Psalm 38 leest: zijn ziekte was een straf voor zijn eigen zonde. Dat David het zo heeft ervaren, betekent niet dat we dat tegen elke afzonderlijke zieke zo kunnen en mogen zeggen: jouw ziekte is Gods straf voor jouw zonden. Jobs vrienden hielden het Job voor, maar zij krijgen uiteindelijk te horen dat ze niet juist over God hebben gesproken (Job 42:7). En als Jezus' discipelen bij het zien van een blindgeborene vragen wie er heeft gezondigd, hij of zijn ouders, zegt Jezus: 'Hijzelf niet en ook zijn ouders niet, maar Gods werk moet door hem zichtbaar worden' (Joh. 9:2-3). Leg niet

te gauw een oorzakelijk verband tussen zonde en ziekte. Maar besef dat er wel een verband is. Ziekte maakt deel uit van de vloek die over de schepping is gekomen na de zondeval van Adam en Eva. Ziekte legt bloot dat wij mensen gevallen, zondige mensen zijn geworden. Achter ziekte staat dan niet meteen *mijn* zonde, maar uiteindelijk wel *onze* gemeenschappelijke zonde. Zo maakt elke ziekte, zelfs die 'onschuldige' griep, duidelijk: wij leven hier in het bereik van de dood, de vloek van de schepping voelen we tot in ons eigen

'Het is alsof je een grens passeert: je hoort niet langer bij de wereld van de gezonden'

Je leven bestaat ineens uit pijnbestrijding, behandelingen en kuren. ///

lichaam. Of zoals David zegt: ziekte doet je beseffen dat wij mensen op deze aarde 'de ondergang nabij' leven (Ps. 38:18).

Ruimte om ziek te zijn Dat zijn zware woorden... En toch gaat er een heilzame werking van uit. Omdat de Bijbel eerlijk zegt waar het op staat en zich geen zachte heemeester betoont die stinkende wonden maakt. Ik las eens een mooi boekje over ziekte, geloof en gebed, geschreven door de Amerikaan Ron Dunn, die zegt: 'Er is geen genezing, alleen uitstel.'¹ Ziekte is een realiteit in ons leven onder de zon, die wij op eigen kracht niet te boven kunnen komen. Dat relativeert de nadruk die in de wereld van vandaag op gezondheid wordt gelegd. Er is tegenwoordig niets erger dan ziek-zijn. Er is niets beter dan gezond-zijn. Als gelovige word je maar zo meegenomen in deze manier van denken: het mooiste wat God dan aan jou als zieke kan geven is genezing. En genezing is dan ook wat je als zieke het meest nodig hebt. Maar soms is er geen genezing en word

je niet beter. Is je leven dan niks meer waard? Tel je dan voor God niet mee? Bij God is er ruimte om ziek te zijn. Hij schotelt ons geen wereld voor waarin alleen maar mensen leven die blaken van gezondheid. We leven in een schepping die zucht, zegt Paulus in Romeinen 8, en wijzelf zuchten mee in afwachting van de verlossing van ons lichaam. Ziekte zal er altijd zijn, met alles wat daarbij hoort, tot de dag dat Jezus terugkomt. Dan pas is er geen dood meer, geen rouw, jammerklacht of pijn (Opb. 21:4).

U bent mijn redding En omdat God deze wereld niet loslaat, is er hoop. Ook voor zieken die misschien nooit beter zullen worden. God weet raad met de vloek die over de schepping is gekomen. Hij kan genezen, ongedacht en onverwacht, maar ook langs heel normale wegen, en doet dat vaak genoeg. Maar als er geen genezing komt, heeft God dan niks te geven? David beëindigt zijn dringende gebed zo: 'Verlaat mij niet,

HEER, mijn God, blijf niet ver van mij. Haast u mij te helpen, Heer, u bent mijn redding' (Ps. 38:22-23). Het treft mij dat David aan het eind vooral vraagt om Gods aanwezigheid in zijn leven. Nog meer dan genezing heeft hij dat nodig. God heeft iets mooiers en groters te geven dan genezing: Zichzelf. U bent

*'God heeft iets mooiers
en groters te geven dan
genezing: Zichzelf'*

mijn redding, zegt David. Uzelf bent mijn heil, mijn genezing... In de Bijbel betekent genezing ten diepste dat we persoonlijk verbonden zijn met God, die voor ons zijn Zoon

Jezus gegeven heeft. Niets is helender voor ons mensen dan de nabijheid van God zelf, met zijn liefde, gunst en genade. Ik zal er zijn, zegt God. Hijzelf komt naast je staan. Hij is erbij, welke behandeling of kuur je ook ondergaat. Hij blijft erbij, niet alleen tijdens bezoeken, maar altijd, van dag tot dag, uur tot uur, minuut tot minuut.

¹ Ron Dunn, *Zal God mij genezen? Over ziekte, geloof en gebed*. Hoornaar (Gideon), 2004.

Jezus' stamboom

TEKST: MYRIAM KLINKER-DE KLERCK, DOCENT NIEUWE TESTAMENT AAN DE TU KAMPEN ///

‘Overzicht van de afstamming van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham.’ (Matteüs 1:1)

‘Hij was, zoals algemeen werd aangenomen, de zoon van Jozef, die de zoon was van Eli...’ (Lucas 3:23)

De evangelisten vertellen episoden uit Jezus' leven soms op dezelfde manier, maar hier en daar wijken hun beschrijvingen sterk van elkaar af. Zo vinden we in het Nieuwe Testament twee verschillende stambomen van Jezus (Mat. 1:2-17 en Luc. 3:23-38).

Sommige namen van Jezus' voorouders komen voor in beide geslachtsregisters, zoals Jozef, Zerubbabel, Sealtiel, David, Peres, Juda, Jakob en Abraham. Maar de meeste namen worden óf alleen door Matteüs óf alleen door Lucas vermeld. Dat kan de vraag oproepen of het hier misschien gaat om vrome invullingen van een of van beide evangelisten. Want hoe konden ze die hele stamboom achterhalen en hoe kan het anders komen dat deze twee versies zo van elkaar verschillen?

Plaats en structuur Allereerst verschilt de plaats die ze aan het geslachtsregister geven. Matteüs opent zijn evangelie meteen met de afstamming van Jezus. De stamboom vormt als het ware een inleiding op zijn evangelie. Voor zijn Joodse publiek volgt hij hierbij de Joodse gewoonte om iemand meteen te situeren in de geschiedenis van zijn familie. Hetzelfde doet bijvoorbeeld de Joodse geschiedschrijver Josefus in het eerste hoofdstuk van zijn autobiografie

(Vita 1-6). Lucas vermeldt het geslachtsregister echter pas na het geboorteverhaal, naar aanleiding van Jezus' doop in de Jordaan en als inleiding op Jezus' openbare optreden.

Daarnaast is het opvallend dat Matteüs de lijst laat beginnen bij Abraham en vervolgens 'vooruitwerkt' naar Jezus: Abraham verwekte Isaak, Isaak verwekte Jakob enzovoort. Andersom blijkt dat Lucas juist 'terugwerkt' vanaf Jezus en dan helemaal tot aan Adam: 'Hij was, zoals algemeen werd aangenomen, de zoon van Jozef, die de zoon was van Eli, de zoon van Mattat, de zoon van Levi,' enzovoort. Ook dit structuurverschil laat zien dat Matteüs voor een Joods publiek schreef. De oudtestamentische boeken Genesis en Kronieken bijvoorbeeld bevatten namenlijsten die de beweging vanaf de voorvaders naar het heden weergeven, terwijl de omgekeerde beweging, zoals

we die vinden bij Lucas, meer in de Grieks-Romeinse literatuur voorkwam en pas later ook in het Jodendom.

Inhoud Verder verschilt, en daar zit voor de meeste mensen het probleem, de inhoud van beide lijnen in de Bijbel. Daarbij valt wel te bedenken dat Matteüs meer de koninklijke afstamming

van Jezus belicht. Jezus is een verre nazaat van koning David. En de lijn van troonopvolgers valt niet altijd samen met de lijn van oudste zonen. Matteüs maakt bovendien een strakke en wat kunstmatige onderverdeling van de stamboom in drie perioden (vers 17): van Abraham tot

David, van David tot de Babylonische ballingschap en van de ballingschap tot Christus. Elk van deze perioden bevat veertien generaties, zo voegt Matteüs eraan toe. Volgens sommigen vormt het getal veertien een extra verwijzing

‘Matteüs benadrukt de koninklijke afstamming, Lucas de menselijkheid van Jezus’

naar koning David. Bij elkaar opgeteld hebben de Hebreeuwse letters van zijn naam immers deze getalswaarde. Ook bij Lucas is de davidische afstamming van Jezus te vinden, maar niet erg nadrukkelijk. Integendeel: Lucas laat de stamboom juist teruglopen tot helemaal aan Adam toe. En dit is niet zonder betekenis: hij wil Jezus' menselijkheid accentueren. De stamboom van Gods Zoon (zoals vlak ervoor bij zijn doop de stem uit de hemel Hem betitelde) kent namelijk overlap met de onze. Dat ook Adam in vers 38 ('zoon' van God' wordt genoemd, doet echter niets af van Jezus' unieke status als Zoon. Letterlijk zegt vers 38: 'van Enos, van Set, van Adam, van God'. De afsluiting 'van God' duidt hier op de rechtstreekse schepping van Adam door God.

Voormoeders Tot slot heeft de stamboom van Jezus bij Matteüs nog iets bijzonders: er worden vier vrouwen uit het Oude Testament genoemd: Tamar, Rachab, Ruth en 'de vrouw van Uria', oftewel Batseba. Opmerkelijk genoeg ontbreken de 'aartsmoeders', zoals Sara. Volgens een populaire verklaring zou Matteüs met deze vrouwennamen willen aangeven dat de volken mogen delen in de beloofde verlossing voor Israël, omdat Jezus ook niet-Joods bloed had. Dat laatste punt is echter niet bij elk van de vier gevallen helder. De afkomst van Tamar is onzeker, maar haar naam klinkt Joods. En Batseba's man was weliswaar van Hetitische afkomst, maar het echtpaar draagt wel Hebreeuwse namen.

De nieuwtestamentische Wim Weren heeft een boeiende andere verklaring aangedragen voor deze vrouwennamen. De oudtestamentische verhalen over hen vertonen een parallel stramien: stuk voor stuk komen zij in een onbe-

schermde situatie terecht van waaruit zij op een creatieve manier meewerken aan de voortgang van Israëls geschiedenis. Zo raakt de als prostituee vermomde Tamar doelbewust zwanger door haar eigen schoonvader Juda, zonder dat deze dat in de gaten heeft (Gen. 38). Na de dood van haar man Er huwelijkt schoonvader Juda haar uit aan zijn tweede zoon, zodat zijn eerste zoon Er alsnog nageslacht zou krijgen. Maar toen ook de tweede zoon stierf, liet Juda na om Tamar aan zijn derde zoon tot vrouw te geven. Haar stiekeme verkleedpartij voorkwam dus dat de geslachtslijn na Juda ophield.

Zo hebben ook de andere genoemde voormoeders uit het Oude Testament vanuit hun precarie situatie een bijzondere rol gespeeld in de geschiedenis van Israël. Door het noemen van deze vrouwen suggereert Matteüs nogal wat over de vijfde vrouw uit de stamboom van Jezus: Maria. Als ongehuwde zwangere vrouw kwam ook zij in een onbeschermde situatie terecht, maar de lezer weet nu al dat zij een zeer bijzondere rol zal gaan spelen in de voortgang van de heilsgeschiedenis.

Afbeelding: onderdeel van een boom van Jesse in een gebrandschilderd raam in de kathedraal van York, mogelijk het oudste gebrandschilderde raam in Groot-Brittannië (ca. 1170).

Complexiteit Kortom, doen de verschillen tussen beide geslachtslijsten afbreuk aan hun historische waarde? Hebben we te maken met fictie? Zo'n conclusie houdt geen rekening met de complexiteit van stambomen. Een stamboom kent veel vertakkingen die zo nu en dan ook weer samenkomen. Het is niet moeilijk om verschillende lijnen te volgen die een tijdlang van elkaar afwijken en generaties later soms weer elkaar kruisen. De evangelisten hadden ook reden om niet dezelfde lijnen te trekken. Matteüs en Lucas leveren namelijk geen volledig 'Rapport van Stamboomonderzoek'. Zij halen verschillende aspecten van Jezus' afkomst voor het voetlicht. De verschillen tussen de beide lijsten leren ons juist genuanceerd naar Jezus te kijken: de langverwachte Davidszoon, de Zoon van God én mens zoals wij.

Dit artikel zal worden opgenomen in *Ongemakkelijke teksten van de apostelen* (red. Rob van Houwelingen en Reinier Sonneveld), dat binnenkort verschijnt bij uitgeverij Buijten & Schipperheijn te Amsterdam.

WYCLIFFE ONTMOETINGSdag

Wycliffe Bijbelvertalers heeft als doel dat ieder mens op deze wereld toegang krijgt tot de Bijbel in zijn eigen taal. Wycliffe wil in 2025 in iedere taal waarin dat nog nodig is een goedlopend Bijbelvertaalproject gestart hebben. Op zaterdag 9 november houdt Wycliffe Bijbelvertalers haar jaarlijkse Ontmoetingsdag. Iedereen die zich betrokken voelt bij het werk van Wycliffe is van harte welkom. De Ontmoetingsdag begint om 10:00 uur in de Immanuelkerk te Driebergen. Er is veel ruimte voor sprekers met persoonlijke verhalen uit de zending. In de pauze krijgen bezoekers een eenvoudige lunch aangeboden en is er een stand met boeken en dvd's over het Bijbelvertaalwerk. Het thema van de Ontmoetingsdag is dit jaar: 'Gebed, een avontuur?!'. Een aantal betrokken mensen uit de achterban van zendelingen zullen getuigen over hoe God gebeden verhoort. Maar we staan ook stil bij onverhoorde gebeden. We horen over hoe God mensen inschakelt bij het Bijbelvertaalwerk. Voor meer informatie: www.wycliffe.nl of tel. 0343-51 74 44

CURSUS NIEUWE TESTAMENT

Prof. dr. J. van Bruggen geeft dit najaar in Apeldoorn, Ridderkerk en Groningen de cursus Nieuwe Testament: Leren luisteren naar apostelen en evangelisten. Dit is een vervolg op de cursus Oude Testament die eerder gegeven werd door Prof. dr. J. Douma en ds. A. Verbree. De cursus is bedoeld om het inzicht in het Nieuwe Testament te vergroten en te helpen bij het persoonlijk Bijbellezend en mondig te maken bij het Bijbelgebruik in onze tijd. In het voorjaar volgt een nieuwe module, waarvoor u zich nu kunt opgeven via www.cursusnt.nl.

PROEFDAG KERK 20.21

Kerk 20.21 is een leergemeenschap van mensen die willen komen tot een volwassen missionaire groep die verbonden is met een bestaande gemeente. Kerk 20.21 verwijst naar Johannes 20:21: 'Ik wens jullie vrede! Zoals de Vader Mij heeft uitgezonden, zo zend Ik jullie uit.' Kerk 20.21 is een initiatief van het Praktijkcentrum (GKv) en het Missionair Steunpunt (NGK). Initiatiefnemers zijn Alfred Brink, Jannet de

Jong en Pieter Kleingeld.

Doe mee met de proefdag Kerk 20.21 op 2 november. Op deze zaterdag verwelkomen we graag twee tot vier mensen uit jouw groep om te kijken of deze leergemeenschap past bij de fase waarin jullie groep zich bevindt. Na afloop kun je besluiten of je wel of niet verder wilt. Heb je belangstelling, neem dan contact op met Pieter Kleingeld (pieter.kleingeld@kabelfoon.nl) of Jannet de Jong (jdejong@praktijkcentrum.org).

DVN ONTMOETINGSdag

In vuur en vlam! Dat is het thema van een Ontmoetingsdag op zaterdag 2 november a.s., georganiseerd door De Verre Naasten. Samen met sprekers uit binnen- en buitenland willen we ons deze dag verwonderen over Gods werk wereldwijd. Spreker en gospelzanger Martin Brand presenteert het programma en zorgt voor een muzikale omlijsting. De Ontmoetingsdag vindt plaats in de Immanuelkerk in Bunschoten-Spakenburg (Plevier 2). De toegang is gratis. Meer informatie over het programma en over aanmelding vindt u op www.deverre-naasten.nl/ontmoetingsdag. Aanmelden kan tot uiterlijk 24 oktober a.s.

Over twee weken verschijnt D.V.
de extra dikke gezamenlijke Special
met Opbouw met als thema

Gewond door het leven

De Special vormt prima materiaal voor bijvoorbeeld een themagesprek, een Bijbelstudieavond of een bezinningsbijeenkomst. Extra nummers bestellen kan via administratie@dereformatie.nl of tel. 0529 - 43 88 90.

De kosten zijn

1 t/m 9 exemplaren: € 4,95 per stuk (incl. porto)
10 t/m 19 exemplaren: € 3,95 per stuk (incl. porto)
20 exemplaren of meer: € 2,95 per stuk (incl. porto)

Handboek voor catecheten

Een praktisch boek: Wat heb ik nodig om een goede catecheet te zijn? Hoe denken pubers? Welke ontwikkeling maken ze door en hoe speel ik daar goed op in? Hoe maak ik een jaarplanning? Hoe bouw ik een les op? Hoe betrek je ouders en gemeente hierbij? 208 pagina's, € 17,90

Buijten & Schipperheijn Motief

www.buijten.nl – in de boekwinkel